

Izmir. Foto: Pieter Bosch

Kennis van de Turkse cultuur onontbeerlijk

Interview met José Lubbers en Handan Erdoğan

Op academisch niveau was er altijd al wel belangstelling voor de Turkse taal en cultuur. Met de komst van veel Turkse arbeiders naar Nederland en later ook hun gezinsleden werd het nodig geacht om de Turkse taal ook te onderwijzen op de basisschool (OETC) en de Volksuniversiteit. Veel later, eind jaren tachtig, werd het Turks ook in het voortgezet onderwijs geïntroduceerd. In de volwasseneneducatie valt het niet altijd mee om op een goede manier te voldoen aan de leervens. Zo zijn er soms te

weinig cursisten om de les door te laten gaan en voldoet het lesmateriaal niet. Ruim een jaar geleden werd Üçgen opgericht; een netwerk van docenten Turks aan Nederlandstalige volwassenen. Üçgen maakt deel uit van de sectie Artur van de VLLT. Twee leden van de werkgroep, José Lubbers en Handan Erdoğan, vertellen over hun ervaringen.

Jelle Vaartjes

José Lubbers studeerde Turks van 1981 tot 1988 aan de Universiteit Utrecht. Inmiddels bestaat deze MO-B opleiding niet meer. 'Ik had Turks nodig om Turkse vrouwen Nederlandse les te geven. Als je geen woord Turks spreekt, bijvoorbeeld 'vertrek' of 'begin' of 'verdriet', woorden die je niet kunt aanwijzen, is dat lastig. Begonnen met wat Turkse woorden, vond ik de taal zó interessant, dat ik ben doorgegaan.' Na haar opleiding begon ze met lesgeven in het Turks aan de Volksuniversiteit van Arnhem en van Utrecht. Ze geeft nu nog twee avonden per week les in Arnhem.

Handan Erdoğan is Turkse van geboorte en woont sinds haar huwelijk in 1990 in Nederland. 'Ik haalde mijn eerstegraads lesbevoegdheid aan de Universiteit van Erzurum. Vervolgens was ik lerares Engels in mijn toenmalige woonplaats Anamur aan de Turkse zuidkust. Het lesgeven heb ik van geen vreemde, want mijn vader was docent Turkse taal- en letterkunde. Inmiddels gepensioneerd, speelt hij nog altijd een belangrijke rol in mijn leven. Na eerst het Nederlands te hebben geleerd, begon ik in mijn tweede vaderland met het geven van cursussen in een wijkcentrum in mijn huidige woonplaats Alphen aan de Rijn. Inmiddels geef ik al meer dan

acht jaar les aan de Volksuniversiteit Leiden en bij Elsevier Talen in Rijswijk.'

De meeste leerlingen van Handan volgen klassikale lessen via de Volksuniversiteit, verdeeld over twee klassen. Daarnaast geeft ze les aan particulieren die binnen enkele maanden goed Turks willen leren spreken. Meestal zijn het hoog opgeleide en gemotiveerde mensen, die beroepshalve contact hebben met Turkije. Zo heeft ze lesgegeven aan de Nederlandse consul in Istanbul en de tweede ambassadeur van Nederland in Ankara.

Turks

Het tweetal benadrukt dat het Turks beslist geen gemakkelijke taal is om te leren. De structuur van de taal is volstrekt anders dan in het Nederlands of van andere Europese talen. 'Onze cursisten beseffen nu waarom het voor Turkse mensen zo moeilijk is om Nederlands te leren. Het Turks heeft een totaal andere zinsopbouw. De werkwoorden staan achteraan in de zin. Nederlanders zeggen bijvoorbeeld: ik ga naar school. De Turkse zinsopbouw luidt dan: ik school naar ga. Daarbij komt dat de Turkse taal een groot aantal vervoegingen kent en enkele letters die in het Nederlands niet voorkomen zoals de *i* zonder puntje.' Turks is een op zichzelf staande taal, met weinig invloeden vanuit andere talen. Oorspronkelijk stamt de taal uit het Russische Altay-gebergte. Pas in

1928 is het Latijnse alfabet ingevoerd. Voorheen werd het Arabische schrift gebruikt. Met de invoering van een nieuwe grondwet door Atatürk werd met het Latijnse alfabet de geschreven taal beter toegankelijk. Er spreken 180 miljoen mensen Turks, niet alleen in Turkije, maar ook in een aantal landen in Centraal Azië, tot in West-China toe.

Lesboek

José: 'Toen ik begon, was er nauwelijks lesmateriaal. We werkten nog met woordenboeken in het Engels. Ik besloot om zelf maar een lesboek te schrijven. Ik heb geprobeerd om alle problemen die je als Nederlander tegenkomt in de Turkse taal, op een beetje logische manier op te lossen.' In totaal deed ze zes jaar over het schrijven van het boek. 'Ik heb steeds de reacties van mijn leerlingen gevraagd. Aan de hand daarvan bracht ik verbeteringen aan.' De meeste uitgevers zagen er niet veel in, vanwege de kleine afzetmogelijkheden. Uitgeverij Etnicom uit Nijmegen was wel geïnteresseerd en gaf het boek *Turks op niveau(s)* in 1994 uit.

Uitgangspunt bij het schrijven, was de logica van de Turkse taal. 'Je moet langzamerhand van het ene stukje, vanzelf naar het andere stukje gebracht worden. Bijvoorbeeld, als je eerst in het boek *var* (er is) en *yok* (er is niet) leert, dan leer je even verderop bezitsvormen. Zo kun je dan heel gemakkelijk het werkwoord 'hebben' begrijpen. Als je zomaar ineens met 'hebben' begint, begrijpt geen mens dat.' Natuurlijk gebruiken alle cursisten van José haar boek. 'Het boek is de basis. Als je een keer niet in de les geweest bent, kun je gemakkelijk de stof inhalen en je kunt alles naslaan.'

Haar didactische methode kenmerkt zich door een hele korte uitleg en voor de rest oefenen met vraag- en antwoordspelletjes. 'Ik gebruik veel voorbeelden, die zeggen veel meer dan een hele bladzij uitleg. De student moet niet alleen vragen kunnen beantwoorden, hij moet ook dingen kunnen uitleggen en in de derde persoon enkelvoud kunnen praten.'

Rollenspellen

Het vervelende van de Turkse taal is, dat er heel wat grammatica te leren valt. Daarom gebruikt Handan spelletjes en rollenspellen. 'Mijn cursus is beslist geen saai taalles. De nadruk ligt op actief leren. Ik heb gekozen voor een speelse en ontspannen manier van lesgeven. Onder meer door de Turkse versie van scrabble en een rollenspel leren de leerlingen spelenderwijs de beginnende van de Turkse taal en de omgangsvormen. Bovendien besteed ik ook aandacht aan de Turkse kunst

en cultuur.' Behalve het boek van José Lubbers, is er volgens Handan niet veel. 'Daarom heb ik ook eigen lesmateriaal ontwikkeld, zoals lijsten met veelgebruikte woorden, zinnen en dialogen. Doel is dat deelnemers zich binnen een half jaar enigszins verstaanbaar kunnen maken.'

Handan: 'Een taalcursus moet prettig blijven en leuk zijn. De mensen werken meestal en komen 's avonds om les te volgen. Doel is niet om passief te luisteren, maar actief te blijven. Op de Volksuniversiteit geef ik wel huiswerk op, maar als iemand niet in staat is om dat te doen, maak ik er geen probleem van. Ik geef geen cijfers, er zijn geen repetities. Iedereen is verantwoordelijk voor zijn eigen handelen. Daarmee voorkom je dat mensen met tegenzin naar de les komen.'

Psychologische drempel

Iemand kan nog zoveel woorden hebben geleerd, maar als het er op aan komt, durft hij of zij ze niet te gebruiken. 'Faalangst of schaamte, er komt geen logische zin uit, niets. Daarom heb ik gekozen voor een praktische aanpak: het in gezelschap - in situaties zoals iets kopen in een winkel of iets bestellen in een restaurant - moeten gebruiken van woorden die gaandeweg vanzelf zinnen worden. De nadruk ligt op luisteren, spreken en lezen, in mindere mate op schrijven.'

Handan probeert evenals José psychologische drempels te doorbreken. 'De studenten moeten vanaf de eerste les iets in het Turks zeggen. Als het werkwoord 'zijn' is behandeld, staat er de volgende les de vraag *hasta mısın?* (ben je ziek?) op het bord, die de cursisten moeten beantwoorden *Hayır, hasta de?ilim* (Nee, ik ben niet ziek).'

Motivatie

Cursisten willen om uiteenlopende redenen Turks leren. Er zijn mensen die beroepsmatig met Turkse mensen in aanraking komen, maar er zijn er ook die Turkije hebben ontdekt als vakantieoord en mensen die een relatie hebben met een Turkse man of vrouw. Soms gaat het ook om kinderen van Turkse ouders die hun eigen moedertaal niet hebben leren spreken.

José spreekt van een verschuiving in de motivatie, ten opzichte van vroeger. 'Tegenwoordig zijn veel meer cursisten getrouwd met een Turk of Turkse; vroeger waren er meer cursisten die beroepsmatig met Turken werkten, bijvoorbeeld artsen en advocaten. Een enkeling wil uiteindelijk Turks aan een universiteit studeren.'

Door die mix van achtergrond en motivatie, is ook het niveau in een klas divers: de één gaat sneller dan de ander. 'Je moet een beetje schipperen, een middenweg proberen te vinden.'

Cultuur

Handan en José besteden in hun lessen ook aandacht aan de Turkse cultuur. Handan besteed tijdens de lessen altijd aandacht aan de omgangsvormen omdat die anders zijn in Turkije. Omgangsvormen zijn niet alleen voor de beleefdheid belangrijk, ze zijn ook van invloed op de taal. Om een voorbeeld te geven, er zijn speciale afscheidswaarden voor degenen die weggaan en degenen die achterblijven. Gebruik je die door elkaar, dan lachen Turken zich slap. Verder is er aandacht voor eetgewoonten, traditionele feesten en muziek.

José brengt, als het zo te pas komt, tijdens de lessen de Turkse cultuur ter sprake. Regelmatig gaat ze naar Turkije om de Turkse cultuur te proeven. In het verleden bezocht ze onder meer scholen en vormingscentra. Wat boeit José in de Turkse cultuur? 'Cultuur en religie zijn soms niet van elkaar te scheiden. De gastvrijheid is onderdeel van die Turkse cultuur. Mensen leven ook meer in familieverband; opeenvolgende generaties wonen bij elkaar in huis. Vanwege het ontbreken van sociale wetgeving, is de familie op elkaar aangewezen.'

Handan wil via haar lessen ook iets doen aan de vooroordelen die heersen ten aanzien van Turkije. Bijvoorbeeld dat Turkije een derde wereldland is. Veel cursisten weten niet dat het een modern land aan het worden is. Of dat de mensen erg fundamentalistisch zijn. Dat geldt zeker niet voor iedereen.

Netwerk Turkse docenten

Zowel Handan als José zitten in de landelijke werkgroep Üçgen. José: 'Doel is bekendheid te geven aan de Turkse taal, onder meer via Internet. Verder willen we Turkse docenten die les geven bij elkaar brengen om ervaringen uit te wisselen en problemen te bespreken. We proberen één keer per jaar een bijeenkomst te organiseren waar dan bepaalde onderwerpen worden besproken. Verder zijn sinds kort de lijsten met namen en adressen van docenten via Internet te raadplegen door iedereen die in Nederland Turks wil leren. Probleem is vaak dat er wel belangstelling bestaat voor de lessen, maar leerlingen te verspreid wonen. De helft of meer van de studenten houdt na het eerste jaar op. Dan blijven er te weinig over om door te gaan. Daarom is Internet zo belangrijk: mensen kunnen dan zien waar een vervolgcursus plaatsvindt.' De site <www.digischool.nl/tu> geeft ook algemene informatie over het schoolvak Turks. José: Handan: 'We willen ook dat docenten via Internet materiaal gaan uitwisselen. Hoe meer lesmateriaal, hoe beter.' ■

David van Leonardo da Vinci. Foto: Pieter Bosch

Sinds Italiaans in 1998 de status van officiële schooltaal kreeg, is er op de Nederlandse middelbare scholen niet veel veranderd. Het aanbod van Italiaans binnen het reguliere schooltraject, als zogenoemd startersvak, blijft nog steeds gering. Voorzichtigheid van de kant van de schoolleiders? Gebrek aan vrije ruimte? Wat dan ook de oorzaken van een langzame start mogen zijn, Italiaans is een geliefde studietaal buiten het reguliere schooltraject.

Elisabetta Materassi

Het aantal inschrijvingen voor cursussen Italiaans bij particuliere of culturele instellingen - zoals de vereniging Dante Alighieri, het Italiaans Cultureel Instituut of de Volksuniversiteiten - neemt de laatste jaren gestaag toe. Italiaans is dus alles behalve *out of fashion*. Hoe komt het dat, ondanks het feit dat Italiaans geen wereldtaal is, zoveel volwassenen tijd en energie investeren in het leren van Italiaans, vaak in de avonduren en na hun werk?